Wstęp

Filozofia jest walką z opętaniem naszego umysłu przez środki naszego języka.

Ludwig Wittgenstein, *Dociekania Filozoficzne*, § 109

Cały jednak kłopot polega na tym, że walka ta może się dokonać,
jedynie za pomocą samego języka.

Hannah Arendt, *Myślenie*, 2002: 166

Językoznawstwo, jako jedna z nauk szczegółowych, jest niezależne od filozofii. Jednocześnie jednak podstawowe pytania językoznawcze, pytania o naturę języka i znaczenia albo o relacje pomiędzy rzeczywistością a językiem, mają zdecydowanie filozoficzne pochodzenie. Doskonałym przykładem najwcześniejszego filozoficznego namysłu nad problemami językowymi jest *Kratylos* Platona, powszechnie uważany za najstarszy (w tradycji europejskiej) traktat językoznawczy. W dialogu tym pojawia się wczesna filozofia języka, znaczne miejsce zajmują rozważania dotyczące istoty znaczenia oraz nazw własnych, a także pochodzenia języka. Według André Comte-Spontville’a lingwistyka powstała na skutek zerwania z filozofią języka, podobnie jak socjologia na skutek zerwania z filozofią społeczną. Powołując się na sformułowanie Gastona Bachelarda, Comte-Sponville (2007: 120) mówi w tym kontekście o „epistemologicznym cięciu”. Nie przesądzając o słuszności tego stanowiska, warto zauważyć, że według najnowszych opracowań dotyczących filozofii języka, jej podstawowe pytania dotyczą problemów znaczenia, rozumienia i komunikacji (Davies, 2006: 29), co oznacza, że filozofowie zajmują się trzema szerokimi obszarami języka — składnią, semantyką i pragmatyką (Martinich, 2009: 1). Na jeszcze inny charakter relacji zachodzących pomiędzy filozofią a językiem zwraca uwagę przywołany w motcie Ludwig Wittgenstein, mówiąc o opętaniu umysłu przez środki naszego języka i o walce z tym opętaniem, którą prowadzi filozofia. Według niego to właśnie filozofowie wprowadzają słowa „z ich zastosowań metafizycznych z powrotem do użytku codziennego” (*Dociekania filozoficzne*, § 116). Ale, jak przytomnie zauważyła Hannah Arendt, walkę z owym opętaniem (dodajmy, iż „domniemanym”) można prowadzić jedynie za pomocą samego języka. Z tego dwugłosu filozofów można wyprowadzić wskazówki, niekoniecznie zgodne z intencjami samych autorów (to zastrzeżenie dotyczy zwłaszcza

cza Wittgensteina), co do konieczności wszechstronnego badania i analizy języka, zarówno jako systemu, jaki i jego różnych użycie we wszelkich możliwych kontekstach, czyli do dopełnienia rozważań filozoficznych badaniami empirycznymi.

Organizowane przez Katedrę Językoznawstwa Angielskiego i Ogólnego (wcześniej Zakład Teorii Języka i Metodologii Językoznawstwa) Uniwersytetu Łódzkiego seminaria naukowe poświęcone metodologiom językoznawstwa (Łódź 2004, 2006, 2008) owocują nie tylko niezwykle ciekawymi wykładami i dyskusjami, ale także publikacjami o charakterze zaawansowanych podręczników akademickich. Niniejszy tom kontynuuje szereg wątków wprowadzonych w publikacjach wcześniejszych (Stalmaszczyk (red.), 2006; 2008), ale jednocześnie podnosi szereg nowych problemów istotnych dla badań językoznawczych, zarówno teoretycznych, jak i w wymiarze bardziej stosowanym. Poszczególne rozdziały koncentrują się na szeroko pojętych problemach filozoficznych oraz empirycznych, niektóre mają charakter przeglądowy, inne zdecydowanie bardziej autorski. O doborze podejść badawczych oraz prezentowanych tekstów decydowała, pojęta w duchu Carnapa, zasada tolerancji.

Andrzej Biłat stawia pytanie o ontologię języka, czyli ontologię uprawianą w kontekście filozofii języka i omawia cztery paradygmaty, w ramach których jest ona rozwijana współcześnie. Te cztery paradygmaty to: metafizyczny, logiczny, informatyczny i semantyczny. Najbardziej związany z typowymi zagadnieniami filozofii języka jest paradygmat semantyczny, pozwalający na cztery podejścia badawcze (lingwistyczno-składniowe, lingwistyczno-kwantyfikatorskie, logiczno-składniowe, logiczno-kwantyfikatorskie). Zasadnicza część rozdziału poświęcona jest przeglądowi tych podejść. W kolejnym rozdziale, o charakterze bardziej filozoficznym, Andrzej Pawelec omawia hermeneutyczną wizję języka oraz pokazuje, jak z perspektywy hermeneutycznej można ująć językoznawstwo, zwłaszcza językoznawstwo kognitywne drugiej generacji. Inspiracje hermeneutyczne pozwalają ujawnić ograniczenia paradygmatu mentalistycznego.

Janusz Maciaszek przedstawia, z perspektywy logiczno-filozoficznej, trzy typy teorii znaczenia. Pierwsza teoria wywodzi się od Arystotelesa i jego interpretatorów i jest to teoria oparta na definicji wyraźnej terminu „znaczenie”, w drugiej teorii termin ten występuje w uznawanych postulatach, natomiast teorii trzeciego typu nie operują terminem „znaczenia”. Inne spojrzenie na znaczenie oferuje Maciej Witek, który wprowadza w spór między inferencjonizmem a antyinferencjonizmem o naturę kompetencji komunikacyjnej. Spór między tymi dwoma konkurencyjnymi ujęciami zaistniał w wyniku sformułowania tezy o niedookreśleniu językowym.

Dwa kolejne rozdziały mają charakter zdecydowanie językoznawczy. Izabela Szymańska przedstawia rozwój koncepcji semantyki ram (*semantic frames*), rozumianych jako sposób organizacji wiedzy pozwalającej człowiekowi interpretować nowe doświadczenia. Współczesne odmiany semantyki ram koncentrują się z jednej strony na semantyce leksykalnej, z drugiej zaś na badaniu mechanizmów interpretacji w tekstach. Dalsze części rozdziału omawiają możliwe kierunki zastosowań semantyki ram, między innymi w obrębie leksykografii komputerowej, w analizie tekstu oraz analizie i krytyce tłumaczenia. Krótki rozdział Jacka Perlina dotyczy etymologii i metodologii ustaleń etymologicznych.

Trzy ostatnie rozdziały podejmują tematykę empiryczną. Adam Pawłowski konfrontuje empiryczne i ilościowe metody badań z naukowym statusem współczesnego językoznawstwa. Rozdział łączy rozważania ogólnometodologiczne z opisem różnych

orientacji badawczych w lingwistyce (od psycholingwistycznych po matematyczno-statystyczne i inżynijne). Te dwie ostatnie orientacje są tematem rozdziałów zamykających książkę. Agnieszka Kułacka wprowadza problem modelowania matematycznego w językoznawstwie na przykładzie statystycznych praw językowych, natomiast Maciej Piasecki zajmuje się jednym z centralnych zagadnień w inżynierii lingwistycznej, czyli automatycznym wydobywaniem wiedzy o semantyce języka naturalnego z korpusów tekstów.

Wszystkie rozdziały mają bogatą literaturę przedmiotu (również z uwzględnieniem pozycji w języku polskim), co powinno ułatwić dalsze samodzielne studiowanie wybranych zagadnień.

Większość przedstawionych tu tekstów została zaprezentowana podczas seminarium naukowego pt. „Metodologie językoznawstwa III” zorganizowanego w maju 2008 roku przez Katedrę Językoznawstwa Angielskiego i Ogólnego Uniwersytetu Łódzkiego. Jestem wdzięczny wszystkim Autorom za przedstawienie referatów i opracowanie tekstów, uczestnikom seminarium za ciekawą i stymulującą dyskusję, mojemu Koledze z Katedry, Ryszardowi Rasińskiemu, za pomoc przy zorganizowaniu seminarium, a dr Mateuszowi Poradeckiemu za opracowanie redakcyjne, typograficzne i projekt okładki.

Bibliografia

- Arendt, H., 2002, *Myślenie*, tł. H. Buczyńska-Garewicz, Warszawa: Czytelnik.
- Comte-Sponville, A., 2007, *Filozofia*, tł. E. Burska, Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Davies, M., 2006, *Foundational Issues in the Philosophy of Language*, [in:] M. Devitt, R. Hanley (ed.), *The Blackwell Guide to the Philosophy of Language*, Oxford: Blackwell Publishers, 19–40.
- Martinich, A. P., 2009, *General Introduction*, [in:] A. P. Martinich (ed.), *Philosophy of Language. Critical Concepts. Volume 1*, London & New York: Routledge, 1–18.
- Prechtl, P., 2008, *Wprowadzenie do filozofii języka*, tł. J. Brehmer, Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Stalmaszczyk, P., 2006, *Metodologie językoznawstwa. Podstawy teoretyczne*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Stalmaszczyk, P., 2008, *Metodologie językoznawstwa. Współczesne tendencje i kontrowersje*, Kraków: Lexis.
- Wittgenstein, L., 2000, *Dociekania filozoficzne*, tł. B. Wolniewicz, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Piotr Stalmaszczyk
Katedra Językoznawstwa Angielskiego i Ogólnego
Uniwersytet Łódzki